

Modesta Barakauskaitė

7
klasė

Lietuvių kalba

Pratybų sąsiuvinis

Modesta Barakauskaitė

Lietuvių kalba

Pratybų sąsiuvinis 7 klasei

Vilnius

Turinys

I skyrius. 6 klasės kurso kartojimas	4
1. Kalbos dalys, jų daryba	4
2. Sakinio dalys	7
3. Pagrindinės skyrybos taisyklės	9
4. Nosinių raidžių rašyba šaknyje	11
5. Pagrindinės tarimo ir kamieno rašybos taisyklės	13
<i>Įsivertinimas</i>	15
II skyrius. Kalba kaip socialinis ir kultūrinis reiškiny	17
1. Pasaulio kalbos, indoeuropiečių kalbų šeima ir baltai	17
2. Latvių kalba	19
<i>Įsivertinimas</i>	21
III skyrius. Fonetika ir kirčiavimas	24
1. Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų kirčiavimas	24
2. Priegaidžių rūšys	26
3. Pagrindinės kirčiavimo taisyklės	28
4. Kirčiavimo žodynai ir skaitmeninės kirčiavimo priemonės	30
<i>Įsivertinimas</i>	32
IV skyrius. Morfologija ir rašyba	34
1. Asmenuojamosios ir neasmenuojamosios veiksmažodžio formos	34
2. Dalyvio reikšmė ir gramatiniai požymiai. Dalyvių rūšys	36
3. Veikiamųjų dalyvių daryba, linksniavimas ir vartojimas	38
4. Neveikiamųjų dalyvių daryba, linksniavimas ir vartojimas	41
5. Įvardžiuotiniai ir sangražiniai dalyviai, jų rašyba, vartojimas	44
6. Padalyvio gramatiniai požymiai, daryba ir vartojimo ypatumai	47
7. Pusdalyvio gramatiniai požymiai, daryba ir vartojimo ypatumai	48
<i>Įsivertinimas</i>	50
V skyrius. Sintaksė ir skyryba	53
1. Žodžių junginiai	53
2. Veiksny, jo raiškos būdai	55
3. Tarinys, jo raiškos būdai	58
4. Dalyviniai tariniai	61
5. Papildinys, jo raiškos būdai	62
6. Aplinkybės, jų rūšys ir raiškos būdai	65
7. Aplinkybės, reiškiamos dalyviu, pusdalyviu ir padalyviu	68
8. Pažyminys, jo rūšys ir skyryba	71
9. Dalyviniai pažyminiai	74
10. Vienarūšės sakinio dalys, jų skyryba	76
11. Sudėtinių sakinių skyryba ir sintaksinis nagrinėjimas	79
<i>Įsivertinimas</i>	81
VI skyrius. Linksnių vartojimas	83
1. Veiksmažodžių ir būdvardžių valdomi linksniai	83
2. Dvejybiniai linksniai	85
<i>Įsivertinimas</i>	86
VII skyrius. 7 klasės kurso kartojimas	88
1. Žinių įsivertinimo užduotys (I)	88
2. Žinių įsivertinimo užduotys (II)	90
3. Žinių įsivertinimo užduotys (III)	92
Šaltinių sąrašas	96

III skyrius

Fonetika ir kirčiavimas

1. Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų kirčiavimas

1.1. Remdamiesi vadovėlio medžiaga ir savo žiniomis, baikite rašyti teiginius. Pavyzdžius sukirčiuokite.

Kirtis – _____.

Kirčiuotas skiemuo žodynuose žymimas specialiais simboliais – _____.

Jų yra ____: _____ (), _____ () ir _____ ().

Trumpojo skiemens pagrindą sudaro _____, virš jį žyminčios raidės rašomas _____ () kirčio ženklas, pavyzdžiui, **žinios**, **nauda**, **puikus**, **mesti**. Tarptautiniuose žodžiuose skiemens pagrindą sudarantis balsis [o] dažniausiai būna trumpas ir kirčiuojamas _____ kirčio ženklu, pavyzdžiui, **telefonas**, **istorija**, **pedagogas**.

Ilgąjo skiemens pagrindą sudaro _____, virš jį žyminčios raidės rašomas _____ () arba _____ () kirčio ženklas, pavyzdžiui, **pasaulis**, **paukštis**, **kaina**, **Klaipėda**, **tvartas**, **tvarko**, **pavasaris**, **kepa**.

1.2. Nustatykite kirčiuotą skiemenį, surašykite žodžius į lentelę ir juos sukirčiuokite.

Miškas, barti, vakaras, aiškus, studentas, buvo, aukselis, švarkas, emocija, upė, aitvaras, rytai, amžinas, metras, data, stalčius, balsas, menkas, kartu, gyventi, klausimas, serga, kandžioti, plaktukas.

Trumpasis kirčiuotas skiemuo	Ilgasis kirčiuotas skiemuo, žymimas dešiminiu kirčio ženklu	Ilgasis kirčiuotas skiemuo, žymimas riestiniu kirčio ženklu

1.3. Garsiai perskaitykite ir sukirčiuokite žodžių poras, atkreipkite dėmesį į skliaustuose nurodytą kalbos dalį ar prasmės paaiškinimą.

Homografa – vienodai rašomi, bet skirtingai tariaimi žodžiai ar jų formos.

- Seniai (daikt.) – seniai (prieiv.)
- Mes (jv.) – mes (veiksm.)
- Kaltas (daikt.) – kaltas (būdv.)
- Visas (jv., vyr. g.) – visas (jv., mot. g.)
- Balti (būdv.) – balti (veiksm.)
- Aušti (vėsti) – aušti (švisti)
- Ausis (daikt.) – ausis (veiksm.)
- Šalis (valstybė) – šalis (kaklo raištis)
- Kalba (daikt.) – kalba (veiksm.)
- Kilimas (daiktas) – kilimas (veiksmas)

1.4. Atlikite užduotis.

a) Užpildykite lentelę žodžiais, kurie atitiktų žvaigždute nurodytą kirčiuoto skiemens vietą (į langelį rašomas vienas skiemuo), įrašytus žodžius sukirčiuokite.

1.	*				
2.		*			
3.	*				
4.		*			
5.			*		
6.	*				
7.			*		
8.		*			

Pagalba. Galimus žodžius rasite šiame tekste.

Suaugusieji man patarė nepiešti smaiglių nei iš išorės, nei iš vidaus, o verčiau domėtis geografija, istorija, aritmetika ir gramatika. Todėl būdamas šešerių atsisakiau puikios dailininko karjeros. Patyręs nesėkmę su piešiniais numeris 1 ir numeris 2, labai nusiminiau. Suaugusieji niekad nieko nesupranta patys, o vaikams pabosta visą laiką jiems aiškinti ir aiškinti...

(Pagal Antuaną de Sent Egziuperi)

b) Surašykite visus galimus atsakymus. Jei nežinote, kaip sukirčiuoti, pasinaudokite Vytauto Didžiojo universiteto kirčiuokliu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

1.5. Įrašykite praleistas raides, paryškintus žodžius sukirčiuokite.

1. Aš **visai** nemė____stu **pamokslauti**.
2. Jis turėjo du veik____nčius **ugnikalnius**.
3. Todėl jie mums **suteikia labai daug** rūpe____čių.
4. Užg____susu ugnikalniu **jis** naudojosi kaip **taburete**.
5. Valandų **valandas** žin____sniavome tylėdami.
6. **Šalia** šulinio stū____sojo senos **akmeninės** sienos griuvėsiai.
7. **Dabar** nebedr____sau jo klausinėti.
8. Ka____kas sulūžo mano **lėktuvo va- riklyje**.
9. Tada ji pasir____žo ir nedr____siai **pradeda** stumti **saulės** link žavų **nekaltą daigelį**.
10. **Informacija** pe____ašoma **rašalu** tik tada, kai tyrinėtojas **pateikia** ____rodymus.

(Pagal Antuaną de Sent Egziuperi)

2. Priegaidžių rūšys

2.1. Remdamiesi vadovėlio medžiaga ir savo žiniomis, įrašykite trūkstamą informaciją. Pavyzdžius sukirčiuokite.

Ilgijo kirčiuoto skiemens tarimo būdas vadinamas _____. Lietuvių kalboje yra dvi priegaidės: _____ ir _____.

Jei tariant žodį pabrėžiama kirčiuoto skiemens pradžia, priegaidė yra _____ ir dažniausiai žymima _____ () kirčio ženklų, pavyzdžiui, **kaimas**, **veidas**, **kalnas**, **samtis**, **antis**, **delnas**.

Šios priegaidės kirčiuoti ilgieji skiemenys gali būti kirčiuojami ir _____ () kirčio ženklų, jei kirčiuojamas dvibalsis **ui** ir dvigarsiai su balsėmis **i**, **u** (**il**, **im**, **in**, **ir**, **ul**, **um**, **un**, **ur**), pavyzdžiui, **uiti**, **vilna**, **burtai**.

Jei tariant žodį pabrėžiamas kirčiuoto skiemens galas, priegaidė yra _____ ir žymima _____ () kirčio ženklų, pavyzdžiui, **vaikas**, **plaukia**, **veisia**, **vamzdis**, **antras**, **vartai**, **pelnas**, **tempti**, **senka**, **verkia**.

Ilgieji balsiai **ą**, **ę**, **ė**, **j**, **y**, **ų**, **ū**, **o**, dvibalsiai **ai**, **au**, **ei**, **ie**, **uo** gali turėti ir _____, ir _____ priegaides, pavyzdžiui, **kąsti**, **mąsto**, **vyti**, **pyktis**, **lįsti**, **įmonė**, **rytas**, **švyti**, **trūkti**, **rūkas**, **voras**, **sodas**, **laimė**, **laikas**, **laukia**, **plaukia**, **leisti**, **keisti**, **pienas**, **liepia**, **duona**, **suokia**.

Įsidėmėtina! Dvigarsius kirčiuojant _____, kirčio ženklas rašomas tik ant pirmojo dėmens, o kirčiuojant _____ – tik ant antrojo.

2.2. Sukirčiuokite žodžių poras (homografus), su pasirinktais 8 žodžiais sugalvokite po sakinį.

Kaltas – kaltas; merkti – merkti; plauko – plauko; karti – karti; merkia – merkia; pasidžiauk – pasidžiauk, yra – yra.

2.3. Pabraukite paryškintų žodžių kirčiuotą skiemenį, jei jis ilgasis – sukirčiuokite.

– **Žmonės** bijo savo **jausmų** ir bėga nuo to, kas juos sukelia. Yra sukurta daugybė **istorijų** apie **meilę**. Žmonės jos trokšta, tačiau kartu ir prisibijo. Vos tik **atsiranda** galimybė būti **laimingais**, šie ją sugadina. **Pasprunka**, pabrukę **uodegą**.

– Kodėl? – nepajėgiau suvokti, kad kas nors galėtų sprukti nuo mylimo **žmogaus**. Ką jau ką, bet tikrai **nepalikčiau** nei mamos, nei tėčio. Netgi ir klaikaus brolio Lėjaus. Ir kas, kad jis kartą **privertė** mane praryti **slieką**. Ir kas, kad jis mane **pravardžiuoja**. **Kartais** pasitaiko **akimirky**, kai jis mane apgina, paslapčia **nugvelbia** kokį **saldainį** iš **virtuvės** ir pagloboja, kai **sergu**.

(Monika Mikėnaitė)

2.4. Pabraukite paryškintų žodžių kirčiuotą skiemenį, žodžius, kurie kirčiuojami tvirtapradžiai, sukirčiuokite.

Išsitraukiu iš **stalčiaus** pluoštą baltų popieriaus lapų, **atsidarau** stalčiuką su rašalui skirta dalimi ir **ramiai** sau gulinėjomis rašymui **skirtomis** plunksnomis. **Pamerkusi** plunksną į **juodą** rašalą, pradedu rašyti ant popieriaus lapo tai, kas **šauna** į galvą. Žodžiai mane **įtraukia** į savo pasaulį ir **leidžia** bent kiek **ištrūkti** iš šiame **pasaulyje** vykstančio chaoso. Kad ir kaip būtų **keista**, šitaip galima **pabėgti** nuo esamų problemų. Keista, kad mano **brolis** ar tėtis to nedaro. Ar mano bendraklasiai. Tiesiog imi ir **lieji** savo mintis, **jausmus**, išgyvenimus ant popieriaus lapo ir **sieloje** palengvėja.

(Monika Mikėnaitė)

2.5. Raskite tekste žodžius, kurių kirčiuoto skiemens pagrindą sudaro tvirtagališkai kirčiuojamas dvigarsis, ir juos sukirčiuokite.

Tvirtai esu įsitikinęs, kad žmogus tuomet tegali būti tikrai naudingas savo tėvynei, jei yra išaugęs iš savo tautos kultūros. Svetimų kultūrų turtai, renkami jo iš visur, turi lyg grūdai kristi į savą žemę. Dėl to stengiuos, kad mano vaikai kuo daugiausia girdėtų, mokėtų, dainuotų mūsų žemaitiškų dainų, pasakų, padavimų. Man rodos, jei žmogus nepasisavins visa tai, tebebūdamas vaiku, jis visuomet jau bus lyg svetimtautis.

(Šatrijos Ragana)

3. Pagrindinės kirčiavimo taisyklės

3.1. Sukirčiuokite.

ai	aitvaras, laisvė, kaimas, kailis	ai	laikas, tvaikas, vaikas, graikas
au	laukti, draugauti, traukti, brautis	au	paukštis, tauras, laukas, kaukti
al	kalnas, Alpės, valgo, šaltas	al	balnas, skalbti, šaltis, nualpti
am	amžinas, ampulė, samtis, tramdyti	am	skamba, tampo, ramstis, kamštis
an	kanda, slankioti, antis, vanta	an	antras, kantriai, bando, krantas
ar	barti, parkas, varna, šarka	ar	kartas, garsiai, švarkas, tarti
ei	leisti, meilė, veidas, seilės	ei	eiti, veikti, smeigia, teikia
el	kelmas, velnias, pelkė, kelnės	el	šelmis, elgtis, velka, telkia
em	temsta, semti, kempė, lempa	em	kemša, tempas, tremti, remti
en	lenkas, gyventi, švendras, kalenti	en	lenkti, kenkti, penktas, kenčia
er	šernas, kerpės, erkė, verda	er	versti, šerkšnas, gerbti, perka

3.2. Sukirčiuokite žodžių poras. Vienas iš poros žodžių turi kirčiuotą ilgąjį balsį a arba e. Įrodykite, kad kirtis keičia žodžio prasmę. Skliaustuose nurodykite kalbos dalį.

Mes () – mes ();
kasa () – kasa ();
veja () – veja ();
kelias () – kelias ().

3.3. Tekste raskite ir sukirčiuokite žodžius, kurių kirčiuoto skiemens pagrindą sudaro ilgieji balsiai a arba e.

Augo čia pakelėje seniau miškas ištekinis, tamsus kaip naktis, nusišakojęs, nubujojęs. Gūdžiai švokšdavo eglės, viršūnėmis tyliai linguodavo pušelės, šlamėdavo paslaptینگai žali plačiašakiai ąžuolai. Įeini, būdavo, girion, lyg visai kitam pasauly atsiduri, paslaptینگame, net kūnas pagaugais nueina: ramu ir gūdu lyg kažkokiuose užburtuose rūmuose. Medžiai stovi tylūs, lyg daugel matę seneliai, ir nei vienas lapas nesukukžda, nesušlama, nei viena šakelė nelinguoja. Girdi, kai nuo šakos ant šakelės paukštukas šokinėja, kaip pilka voverėlė lipinėja.

(Vincas Krėvė)

3.4. Žodžio galo kirčiavimo taisyklių santraukoje įrašykite praleistus žodžius, papildykite 2–3 savo sugalvotais pavyzdžiais ir juos sukirčiuokite.

Jei žodžio gale kirčiuotas skiemuo yra _____, tai jis kirčiuojamas _____ kirčio ženklų, pvz.: *nešù, pilkamè, pomidorùs*, _____.

Jei žodžio gale kirčiuotas skiemuo yra _____, tai jis kirčiuojamas _____ kirčio ženklų, pvz.: *draugų, arklųs, traukiniaĩ*, _____.

Daugiskaitos naudininko ir liepiamosios nuosakos formos žodžio gale kirčiuojamos _____ kirčio ženklų, pvz.: *margóms, žoléms, tikríems, draugáuk, kalbék*, _____.

3.5. Iš skaitomos knygos išrašykite 3–4 sakinius, kuriuose būtų žodžio galo kirčiavimo taisyklėms paklūstančių žodžių. Tuos žodžius pabraukite ir sukirčiuokite.

Įsivertinimas

1. Suskirstykite žodžius pagal pateiktus kriterijus ir sukirčiuokite. (21 taškas)

Anksčiau, stalelis, nusprendė, atspindys, staltiesė, mažoje, pasitaikė, apmaudas, pasilenkė, žvilgsnius, grindų, sutvarko, rankose, vienam, autobusams, sutapimas, valtis, sparnus, pilims, didžiulis, kelnėms.

Kirčiuotas skiemuo trumpas	Kirčiuojama tvirtapradiškai	Kirčiuojama tvirtagališkai

Surinkau taškų _____

2. Sukirčiuokite triskiemenius žodžius. (15 taškų)

Tai, ką dažniausiai jautė Dovas, buvo galima pavadinti vienu žodžiu – nuobodulys. Viskas – visos dienos, pamokos, namų darbai, tėvai, kambarys, feisbukas, žaidimai, draugų pokštai, net krepšinio treniruotės – buvo pilka. Pilka ir vienoda. Dovas su švelniu liūdesiu prisimindavo vaikystės dienas, kai – visiškai atvirkščiai nei dabar – kiekviena diena buvo pilna džiaugsmo. Ir visai suprantama kodėl: vaiką taip lengva nudžiuginti braškiniu čiulpinuku, ledais su pabarstukais, pigia mašinėle iš prekybos centro...

(Ilona Ežerinytė)

Surinkau taškų _____

3. Parašykite žodžius nurodytu linksniu ir sukirčiuokite. (10 taškų)

- Žmogus (dgs. Įn.) – _____;
- vaikas (dgs. N.) – _____;
- lapė (dgs. G.) – _____;
- vidus (vns. K.) – _____;
- įdomus (vns. Vt.) – _____;
- oras (dgs. V.) – _____;
- metai (dgs. G.) – _____;
- kalba (vns. N.) – _____;
- aš (vns. K.) – _____;
- septyni (dgs. Vt.) – _____.

Surinkau taškų _____

4. Tekstą sukirčiuokite VDU kirčiuokliu. Patikrinkite. Klaidas ištaisykite ir paaiškinkite, kodėl kirčiuoklis sukirčiavo netaisyklingai. (6 taškai)

– Mama! – sušukau garsiai ir nuėjau paskui jį – mamos kvapą.
Seniai taip nebijojau, kaip tądien, kai neradau jos įprastoje vietoje – sode už namo.
– Antanina! – riktelėjau ją vardu, gal taip atsilieps?
Mūsų pokalbis prieš dešimt minučių baigėsi dideliu barniu, širdį spaudė, kaip norėjau kuo greičiau jos atsiprašyti.
– Dukra! – išgirdau mamą. – Turi tai pamatyti, – jau daug tyliau ištarė ji.

Surinkau taškų _____

5. Pateikite dar 4 žodžius, kuriuos kirčiuoklis galėtų sukirčiuoti netaisyklingai, ir paaiškinkite, kodėl. (4 taškai)

Surinkau taškų _____

6. Sukirčiuokite paryškintus žodžius ir įrašykite praleistas raides. (14 taškų)

Tą vakarą buvo tylu ir ramu: Dovas dar **negr**žęs iš treniruotės, Frèderikas paršė žinutę stovįs transporto spstyje kažkur ties Jõnava, **mergaitė**, kuri **lankė** privačias anglų kalbos pamokas, pranešė neateisinti, ir Rasà prisėdo prie pianino. Tam retai benutaikydavo laiko nuo pareigų sutirštėjusioje kasdienybėje, bėdų šįdien kažkodėl apėmė **nenumaldomas** nóras pagróti.

(Pagal Iloną Ežerinytę)

Surinkau taškų _____

Galėjau surinkti 70 taškų, surinkau _____.

Pasiekimų lygis	Nepatenkinamas			Slenkstinis	Patenkinamas		Pagrindinis		Aukštesnysis	
Taškai	0–6	7–14	15–21	22–28	29–35	36–42	43–49	50–56	57–63	64–70
Pažymiai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10